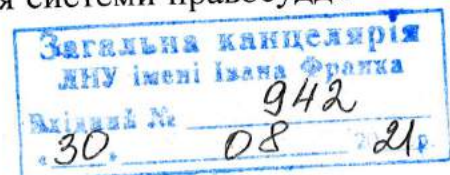

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Гавриленка Олександра Анатолійовича на дисертацію Ковальчука Івана Васильовича «Правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право»

Вивчення рукопису дисертації Івана Васильовича Ковальчука та ознайомлення з публікаціями здобувача надає підстави для попереднього висновку, що дисертант виконав роботу на належному науковому й методологічному рівні та досяг поставлених перед собою цілей. Зроблений висновок підтверджується сумою основних критеріїв, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження Ковальчука І.В. «Правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.)» присвячене одній з актуальних тем сьогодення, яке має суттєве значення для історії європейського і національного права, що актуалізує чимало важливих теоретичних і практичних аспектів. Безперечно, проблема еволюції судової влади в другій половині XIX – на початку XX ст. привертала увагу вітчизняних та зарубіжних вчених – фахівців у галузі історії держави і права, вже протягом доволі тривалого часу. Інтерес цей не слабшає й нині. Адже нині у зв'язку з перетвореннями, що відбуваються в судовій системі України, суттєво підвищується значення наукових досліджень, присвячених історії становлення і розвитку судової гілки влади, її діяльності. Вони, окрім іншого, надають можливість об'єктивно вивчити та узагальнити закономірності формування та розвитку судової системи, особливості її діяльності в Україні, та на підставі наукових результатів дійти висновків та пропозицій, важливих для вітчизняної правничої науки, а також для практики реформування системи правосуддя

відповідно до європейських стандартів. Саме це, в першу чергу зумовлює актуальність наукового дослідження обраної дисертантом теми, яке надасть можливість переосмислити історичний досвід у названій сфері та на цьому підґрунті визначити подальший вектор розвитку нинішнього вітчизняної судової системи.

Окрім того, варто зауважити, що формування й функціонування правових засад організації та діяльності крайових судів в Галичині в складі Австрії і Австро-Угорщини протягом 1850–1918 рр. є недостатньо вивченою історико-правовою проблемою і до цього часу не було предметом єдиного комплексного дослідження, хоча, безперечно, в окремих працях вітчизняних та зарубіжних дослідників висвітлювалися окремі її аспекти. Доцільність дослідження історичного досвіду організації та діяльності крайових судів в Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини вбачається також у тому, що завдяки йому сучасна вітчизняна правнича наука матиме змогу об'єктивно переосмислити окремі принципи організації судової системи, що вже були випробувані історією, та використати цей, як позитивний, так і негативний досвід, звичайно зважаючи на сучасну специфіку розбудови судових органів, з метою уникнення помилок і невдалих рішень щодо удосконалення судової влади в теперішній Україні. З огляду на сказане, представлена дисертаційна робота є вельми актуальною і вчасною.

Зв'язок дисертації з науковими програмами пріоритетними напрямками розвитку науки. Рецензована дисертація, як актуальна за своєю тематикою, виконана в межах пріоритетного напрямку вітчизняної історико-правової науки. Вона логічно за своєю назвою і змістом вписується у комплексну тему науково-дослідних робіт Львівського національного університету імені Івана Франка «Актуальні проблеми історії права і держави, правових вчень та української правової думки», державна реєстрація № 0118U000623.

Структура дисертації. Структуру дисертаційного дослідження побудовано методологічно правильно. Вона корелює з метою та завданнями дослідження, які сформульовані здобувачем (с. 15-16). Відповідно до заявленої структури в дисертації розглянуто історіографію, джерельну базу та методологічні засади дослідження, виявлено історико-правові передумови становлення правового регулювання громадянства в Європі, з'ясовано Історико-правові аспекти становлення і розвитку австрійської судової системи та її поширення у Галичині протягом XVIII – середини XIX ст., визначено порядок формування, структура і підсудність крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини. Значну увагу приділено питанням практичної діяльності крайових судів у Галичині.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Високий ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації здобувачем, їхню достовірність забезпечило творче використання при написанні роботи значної кількості наукових праць істориків держави і права. При цьому привертає увагу великий обсяг використаної іншомовної літератури (105 найменувань польською та німецькою мовою). Достатній рівень обґрунтованості положень і висновків дисертації також забезпечений і докладним опрацюванням дисертантом текстів нормативно-правових актів (також переважно польсько-німецькомовних, а також деяких латиномовних), котрі регулювали відповідну сферу суспільних відносин у період, що досліджується. Високий ступінь обґрунтованості положенням та висновкам дисертації надали використані здобувачем численні матеріали зі сховищ Центрального державного історичного архіву України у м. Львові. Дисертантом було опрацьовано 87 справ з 11 фондів (Магістрат м. Львова, Галицьке намісництво, Шляхетський суд, Вищий крайовий суд у Львові, Апеляційний суд у Львові, Крайовий суд у Львові, Вища державна

прокуратура, Галицька крайова фінансова дирекція та ін.). Сторінки рукопису дисертації насичені посиланнями на документи з архівосховищ. Цінну інформацію містять і матеріали періодичних видань.

Достовірність і обґрунтованих положень та висновків дисертації забезпечені також обраною здобувачем методологією наукового пізнання складових предмету дисертаційного дослідження, яким є правове регулювання громадянства в період українського державотворення 1917 – 1920 рр.

Оцінка змісту дисертаційного дослідження. Зміст власних досліджень здобувача достатньо повно викладено у чотирьох розділах дисертації (с. 24-192) і наведено в узагальненому вигляді у завершальних висновках (с. 193-198).

Розділ 1 «Історіографічні, джерелознавчі та методологічні аспекти дослідження» складається з трьох підрозділів. У першому з них здійснено ретельний аналіз фахової літератури за темою дисертації, яку автор класифікував за проблемно-хронологічним принципом (с. 25). Дисертантом використано наукові праці, видані в австро-угорський період (1867–1918 рр.); міжвоєнний період (1918–1939 рр.); радянський період (1917–1991 рр.); праці, опубліковані у сучасних умовах державної незалежності України (1991–2019 рр.). Окрім того, історико-правову літературу в роботі розмежовано за іншими критеріями: за місцем її видання – на українську та зарубіжну; за науковим напрямом дослідження – юридичну, джерелознавчу, політологічну, біографічну тощо; за географічними межами дослідження – на таку, що стосується Австрійської монархії загалом та таку, у якій досліджується державно-правовий статус Галичини у складі Австрії та Австро-Угорщини; за предметною ознакою – наукова література, у якій досліджуються австрійські судові органи, які діяли у Галичині в XIX – на початку XX ст. Традиційно використовуючи тематичний підхід щодо історико-правового дослідження, І.В. Ковальчук поділяє історико-правову літературу на шість груп: 1) загальні наукові

праці з історії держави і права, судової системи; 2) наукові праці, присвячені аналізу правової системи Австрії та Австро-Угорщини; 3) роботи, в яких розкрито особливості судоустрою в імперії Габсбургів і Галичині зокрема; 4) дослідження, що стосуються австрійського цивільного права і цивільного процесу у судах; 5) праці, що розкривають характерні риси кримінального права і кримінального процесу; 6) роботи, в яких висвітлено діяльність правових інституцій, з якими співпрацювали крайові суди, або ж вони безпосередньо діяли при крайових судах – прокуратура, нотаріат, адвокатура (с. 25). Наведене здобувачем узагальнення наукових здобутків попередників, які досліджували ті чи інші аспекти розвитку правових основ організації і діяльності крайових судів у Галичині у 1850–1918 рр., надає можливість з'ясувати ступінь новизни положень і висновків, які були сформульовані особисто автором дисертації.

Другий підрозділ першого розділу присвячений аналізу джерельної бази дослідження. І.В. Ковальчук поділяє джерела на два загальні блоки: неопубліковані (архівні) й опубліковані матеріали. Водночас кожен з цих блоків він поділяє на окремі групи джерел, що об'єднані як за характером документів, так і за тематичною спрямованістю (с. 33). Зокрема, він виокремлює законодавчі акти та підзаконні нормативно-правові акти. Цінним авторським напрацюванням є те, що задля виявлення особливостей судочинства в Галичині напередодні її приєднання до складу Австрійської монархії він звернувся до аналізу збірників законодавчих актів *Volumina legum*, які містили конституції, сеймові постанови, привілеї, розпорядження, що діяли у Галичині у складі Речі Посполитої – до 1772 р., тобто часу інкорпорації цієї території до складу монархії Габсбургів. Характерні риси розвитку австрійської судової системи дає можливість простежити застосування Терезіани – Кодексу кримінального права, складеного у 1768 р., Кримінального кодексу Австрії 1852 р. та Кримінально-процесуальних кодексів 1853 і 1873 рр. тощо.

До опублікованих матеріалів автор відносить і тогочасну періодику (с. 35-36). Ним використано часописи «Prawnik», «Przeгляд Sądowy і Administracyjny», «Часопис правнича», що видавався з 1889 р., був першим україномовним юридичним періодичним виданням. Не оминув увагою дисертант і мемуарну літературу.

Автором введено до наукового обігу й значний обсяг неопублікованих матеріалів з фондів Центрального державного історичного архіву України у м. Львові, які висвітлюють діяльність крайових судів від середини ХІХ ст. до Першої світової війни. Окрім того, аналізу було піддано й окремі архівні документи кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. Опрацьовані І.В. Ковальчуком архівні справи містять повідомлення, обіжники, розпорядження та інші документи австрійських Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ і Вищого крайового суду у Львові, документи передчі справ від одного суду до іншого, рекомендації з ведення судового діловодства Крайовим судом у Львові та попередніми судами, звіти про діяльність судів різних інстанцій, листування, судові рішення, скарги, різноманітні службові документи про номінування та переведення суддів, адвокатів, нотаріусів, прокурорів, призначення експертів з різноманітних питань, внутрішню документацію крайових судів, зокрема директиви про права та обов'язки службовців судів тощо (с. 38).

Цікаві авторські напрацювання містить підрозділ 1.3 «Методологічна основа дослідження» (с. 40-51). Обрані автором методи наукового пізнання загалом є відповідними поставленій меті та предмету дослідження.

У другому розділі дисертації «Історико-правові аспекти становлення і розвитку австрійської судової системи та її поширення у Галичині (ХVІІІ–ХІХ ст.)» (с. 53-96) І.В. Ковальчуком насамперед здійснено ґрунтовний аналіз генезису джерел австрійського права. Здобувач цілком вірно наголосив на тому, що до ХVІІІ ст. правова система австрійської монархії базувалася на римському праві і до здійснення кодифікаційних

робіт складала комплекс правових актів, які видавалися залежно від особливостей застосування звичаєвого права конкретного регіону. Зважаючи на прогалини як у цивільному, так і в кримінальному судочинстві, звичаєве право тривалий час мінімізувало ці недоліки. Водночас, безсумнівний вплив на австрійську правову систему справили європейські, зокрема німецькі юридичні традиції, однак та права система, що склалася в монархії Габсбургів у XVIII ст. вирізнялася своєю оригінальністю (с. 53).

Обґрунтованим виглядає авторський підсумок: «У XVIII – на початку XIX ст. відбувалася радикальна і систематична трансформація монархії Габсбургів у напрямку побудови ліберальної держави, яка гарантувала своїм громадянам певне коло особистих, економічних і політичних прав. Ці зі свого боку неодмінно вело до реформування (фактично, модернізації й удосконалення) судово-правової системи... Загалом, та права система, яку австрійці принесли у Галичину після її приєднання до імперії Габсбургів, була кроком уперед, порівняно зі попередньою польською середньовічною правовою системою» (с. 70-71).

Автор цілком доцільно звертає увагу на становлення організаційних основ судоустрою у Галичині в складі Австрійської монархії протягом XVIII – середини XIX ст. і зазначає, що зі встановленням австрійської влади в Галичині, зміни в судочинстві зумовили часткове відмежування адміністрації від судів, становлення цілісної і впорядкованої системи судів, відділили цивільне судочинство від кримінального, надали судам понад станового характеру. Доменіальне судочинство над селянами зберігалось, але його контролювали державні інституції. Державний контроль особливо був помітним в організації судоустрою і формування суддівського апарату. До суддів ставили вимоги, зокрема наявність юридичної освіти, проходження судової практики і складання екзамену перед Апеляційним судом (с. 97).

Центральне місце у тексті дисертації здобувачем відведено третьому розділу «Організація, структура і підсудність крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини» (с. 100-147), у межах якого докладно висвітлено соціально-політичні передумови реформування судової влади в Австрійській імперії в середині XIX ст., з'ясовано правові засади утворення крайових судів у Галичині та їхню підсудність, визначено правовий статус суддів та структуру крайових судів у Галичині. Автор доходить висновку, що Крайові суди, як колегіальний орган, склалися з трьох суддів для цивільних справ і чотирьох – для кримінальних. Ці суди очолювали президенти, а у великих судах, наприклад у Львівському і Краківському була передбачена посада віце-президента (згодом двох віце-президентів). Структурно крайові/окружні суди поділялися на цивільний та кримінальний відділи (сенати). Крім того, у їх складі функціонували крайова табуля, судова канцелярія, відділ цивільно-судових депозитів, в'язниці, відділ у торгівельних справах тощо (с. 147).

Важливе місце в роботі посідає й четвертий розділ, у якому розглянуто практичну діяльність крайових судів у Галичині (с. 148-192). І.В. Ковальчук цілком вірно зауважує, що крайові суди в Галичині упродовж другої половини XIX – початку XX ст. колегіально розглядали цивільні (у першій та другій інстанціях), кримінальні (у першій інстанції), а також апеляційні справи. Окрім того, вони вели дисциплінарні справи відносно службовців суду, нотаріату й адвокатури; здійснювали обмежену контролюючу діяльність (с. 190).

Дисертація завершується загальними висновками (с. 193-198) у кількості 11, зміст яких відповідає попередньому матеріалу дослідження і має узагальнюючий характер, а також рекомендаціями для удосконалення і підвищення ефективності діяльності вітчизняної судової системи.

Основні положення і висновки дисертаційного дослідження викладені здобувачем у достатній кількості наукових публікацій. Опубліковані роботи відповідають темі дослідження.

Наукова новизна положень і висновків дисертації. Ознайомлення зі змістом дисертації І.В. Ковальчука надає підстави для констатації, що вона дійсно є першим оригінальним і комплексним дослідженням актуальної теми. Наведені на сторінках 19-22 рукопису дисертації коректно сформульовані положення загалом можна вважати такими, що є новими і обґрунтовано структурованими за рівнями новизни, визначеними здобувачем такими термінами, як «уперше», «удосконалено», «набули подальшого розвитку».

Дискусійні питання та зауваження. Віддаючи належне здобуткам дисертаційного дослідження І.В. Ковальчука, разом з тим не можна не звернути увагу на деякі висновки й твердження, що викликають сумніви, не відзначити певні вади роботи (суперечливі, сумнівні, недостатньо обґрунтовані положення, прогалини тощо).

1. Описуючи у підрозділі 1.3 методологію дослідження автору варто було б відзначити використання, окрім інших, також такого спеціальнонаукового методу, як історико-генетичного (що, безперечно, застосовувався дисертантом у ході опрацювання джерел), який являє інтерес тим, що досліджувана реальність разом з її властивостями, функціями, особливостями розкривається в контексті часу, на тлі її історичного руху. Своєрідність його полягає саме в тому, що генетичний метод надає можливість природніше, правдоподібніше відтворити досліджуваний об'єкт дослідження. Це досягається шляхом послідовного проникнення в минуле, щоб виявити причини вже наявних фактів, dokonаних подій чи явищ.

2. Варто було б додатково обґрунтувати доцільність розгляду в підрозділі 2.1 правової системи Австрійської монархії у XVI–XVIII ст., адже на перший погляд це питання дещо виходить за межі проблеми, визначеної у темі дисертації.

3. Авторіві не вдалося уникнути й певних стилістичних вад. Зокрема, на с. 19, визначаючи наукову новизну результатів дослідження,

дисертант зазначає, що ним було *уперше уточнено* територіальну і предметну підсудність крайових судів у Галичині у досліджуваний період.

4. В роботі містяться й деякі огріхи суто технічного характеру. Наприклад, зміщена нумерація сторінок, яка подана дисертантом у Змісті.

Але усі зазначені зауваження жодною мірою не знижують загальної позитивної оцінки представленого дисертаційного дослідження. В роботі на високому науковому рівні розглянуто складні історико-правові проблеми, обумовлені темою дослідження, і висувуються цікаві наукові гіпотези та пропозиції.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною науковою працею, в якій відображені власні ідеї і напрацювання автора, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані дисертантом особисто. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення науковців мають відповідне посилання і використанні з метою підкріплення ідей автора.

Загальний висновок. Викладене дає підстави для висновку, що дисертаційна робота – Ковальчука Івана Васильовича «Правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичини в складі Австрії та Австро-Угорщини (1850–1918 рр.)» є самостійною завершеною працею, яка свідчить про високу наукову компетентність автора, його спроможність різнобічно аналізувати історико-правові проблеми та висувати власні наукові рекомендації. У ході роботи отримані нові науково обґрунтовані результати у сфері історії держави і права, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему, що полягає у з'ясуванні специфіки правового регулювання організації і функціонування крайових судів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини в другій половині XIX – на початку XX ст. Наукова праця відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 р. (із змінами і доповненнями, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 283 від 03 квітня 2019 р.), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р. (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 979 від 21 жовтня 2020 р.), Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України № 759 від 31 травня 2019 р.), а її автор – Ковальчук Іван Васильович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –

Професор кафедри
міжнародного і європейського права
юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна
доктор юридичних наук, професор

О.А. Гавриленко

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу
кадрів

